

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARDA LIDERLIK QOBILIYATINI RIVOJLANTIRISHNING AYRIM XUSUSIYATLARI

Azizova Ziroatxon Baxodirovna

Qo`qon davlat pedagogika instituti o`qituvchisi

Murotova Mehruza Iqboljon qizi, Anafiyayeva Xursanoy Abduxoshim qizi

Qo`qon davlat pedagogika instituti talabalari

Jahonda maktabgacha yoshdagi bolalarning liderlik qobiliyatini rivojlantirishning ijtimoiy-psixologik mexanizmlari kreativ ta'lim texnologiyalari amaliyotiga kiritilgan. Shaxslararo munosabatlar, mehr-shavqat, bag'rikenglik, o'zaro sadoqat tuyg'ulari, shukronalik xususiyatlarini rivojlantirishning kognitiv, kreativ, ijtimoiy-psixologik mexanizmlarini takomillashtirish, sog'lom tafakkurni rivojlantirishning falsafiy-metodologik, ma'naviy-axloqiy jihatlarini rivojlantirish, o'smir yoshdagi o'quvchilarda sanogen tafakkurni ijtimoiy-psixologik xususiyatlarini rivojlantirish bo'yicha tizimli ishlar amalga oshirilmoqda. Jumladan, Yaponiya, Germaniya kabi mamlakatlarda ijtimoiy-iqtisodiy o'zgarishlarda shaxsning jamiyatda o'z o'rnini topishi, o'z mavqeiga ega bo'lish jihatlari, ijodkorlikni namoyon etuvchi ijtimoiylashuv xususiyatlarni rivojlantirish maqsadida maktabgacha yoshdagi bolalarni liderlik qobiliyatlarini rivojlantirish bo'yicha ilmiy tadqiqotlarga alohida e'tibor berilmoqda.

Maktabgacha ta'lim-tarbiya jarayoni bilan bog'liq bir qator izlanishlar mavjud bo'lsada, ammo maktabgacha yoshdagi bolalarning liderlik qobiliyatini rivojlantirishning pedagogik-psixologik mexanizmlari asosida bolalarni maktabda o'qishga tayyorlash metodikasini takomillashtirishga bag'ishlangan maxsus tadqiqot ishi olib borilmagan hamda ushbu muammo alohida tadqiqot predmeti sifatida tanlanmagan.

Ma'lumki, har qanday guruh, tashkilot, jamoada, bo'linmada tan olingan obro'-e'tiborga ega bo'lgan shaxs mavjud bolib, u mazkur tashkilotning faoliyatiga bevosita ta'sir o'tkazadi, bu o'zini boshqaruv harakatlari sifatida namoyon qiladi. Buni Amir Temurning "Azmi qat'iy, tadbirkor, hushyor, mard va shijoatli bir kishi mingta tadbirsiz va loqayd kishidan afzaldir", degan fikri ham tasdiqlaydi. Bugungi kunda biz bunday shaxslarni liderlar deb ataymiz.

Lider so'zi inglizcha "leader" - yetakchi, boshliq, rahbar biror siyosiy partiya yoki tashkilotning rahbari, yo'l boshchisi ma'nolarini anglatadi.

Liderlik (inglizcha: leader - yetakchi, boshlovchi so'zidan) - umumiy bir ishni bajarishda boshqalarning yordami va haraktini birlashtiruvchi ijtimoiy ta'sir jarayoni.

Maktabgacha ta'lim tashkiloti guruhi-bu bolalarning birgalikdagi o'yinlarida paydo bo'ladigan birinchi o'ziga xos bolalar jamiyati, bu erda ular bir-biri bilan mustaqil ravishda birlashishi va kichik va katta guruhlarda harakat qilishlari mumkin. Aynan shu qo'shma o'yinlarda bola jamoatchilik sifatini rivojlantirish uchun zarur bo'lgan ijtimoiy tajribaga ega bo'ladi.

Bolalar bog'chasining yosh guruhi o'z-o'zidan paydo bo'ladigan tasodifiy munosabatlar va aloqalar bilan bolalarning amorf birlashmasi emas. Ushbu munosabatlar va aloqalar allaqachon nisbatan barqaror tizimni anglatadi, unda har bir bola ma'lum sabablarga ko'ra ma'lum bir joyni egallaydi. Ular orasida bolaning shaxsiy fazilatlarini, uning turli xil ko'nikmalari va qobiliyatlari, shuningdek, guruhdagi aloqa va munosabatlar darajasi muhim rol o'ynaydi, bu asosan xarakter bilan belgilanadi.

Maktabgacha yoshda, ayniqsa 5-6 yoshda, o'z-o'zini anglashni shakllantirishning intensiv jarayoni mavjud. Rivojlanishning muhim tarkibiy qismi bu ma'lum bir jinsning vakili sifatida o'zini anglashdir. Jinsga mos keladigan xulq-atvor namunalarini assimilyatsiya qilish maktabgacha yoshdagi bolani

ijtimoiylashtirishning umumiy jarayoniga ajralmas qismidir. Bu nafaqat oila orqali, balki tengdoshlar orqali ham amalga oshiriladi.

Bolalar bog'chasi guruhi, aslida, jamoat fazilatlarini shakllantirish uchun qulay sharoitlar mavjud bo'lgan, kollektivizm boshlangan rolli o'yin asosida paydo bo'lgan birinchi bolalar jamiyatidir. Guruhning maktabgacha yoshdagi bolaga tarbiyaviy ta'siri tengdoshlar jamiyatining alohida ahamiyati va hissiy jozibasi bilan belgilanadi. Tengdoshlar bilan birgalikdagi tadbirlarda doimo ishtirok etish zarurati maktabgacha yoshdan katta yoshgacha o'sib boradi. Bolalar bog'chasi guruhlaridagi tengdoshlar o'rtasidagi munosabatlarning ko'rinishi juda murakkab va noaniq. Maktabgacha yoshdagi bolalar o'yinlarda ixtirochi bo'lgan tengdoshlariga xayrixohlik bilan munosabatda bo'lishadi va ularga intilishadi, boshqalari bir xil fazilatlariga ega bo'lishlariga qaramay, ulardan qochishadi.

Bolalar guruhidagi liderlar ba'zan tarbiyachilar tarkibiga qaraganda bolalar bog'chalarida bolalar hayotining ohangini belgilaydilar. Bu liderning obro'si va uning ta'sir kuchi ko'pincha kattalar ta'siridan ustundir.

Maktabgacha yoshdagi bolalar lideri xulq-atvor xususiyatlarini va xarakterining ba'zi xususiyatlariga ko'ra quyidagi guruhlarga bo'lish mumkin:

- 1) qat'iy maqsadga ega bo'lgan rahbarlar va tashkilotchilar;
- 2) shaxsiy tashabbusi bo'lgan faollar, ularning xarakterining majburiy bo'lmagan qat'iyligi bilan;
- 3) ijrochilar;
- 4) o'z hayotlari bilan yashaydigan yolg'izlar;
- 5) rahbarlarga, jamoada qabul qilingan qoidalarga qarshi kurashga kirishgan isyonchilar;
- 6) jamoaning to'plangan a'zolari (G. Fortunatovning so'zlariga ko'ra).

Yetakchi(lider) bolalar o'yinlarda eng faol rollarni bajarish istagini, tengdoshlarning faoliyatini boshqarish, ko'rsatmalar berish istagini rivojlantirdilar. Rahbar va tengdoshlarning izdoshlari o'rtasida hamkorlik, qaramlik va ba'zan raqobat munosabatlari mavjud. Tengdoshlar rahbar bilan do'stona munosabatlarga erishishga intilishadi, buning uchun ular rahbarga bog'liq bo'lgan bo'ysunuvchi pozitsiyani egallashga majbur bo'lishadi, ya'ni ular rahbarning fikriga rozi bo'lishga, uning xohish-istaklarini inobatga olishga, qo'pollik, xatolarga yo'l qo'yishga moyil. Bolalar rahbarlarga hasad qilishadi. Bu bir necha sabablarga ko'ra sodir bo'ladi: hamma rahbarlarni yaxshi ko'radi, nafaqat tengdoshlari, balki kattalar ham o'z shaxslariga qiziqish bildiradilar, ularning tashabbuslari ko'pincha qo'llab-quvvatlanadi va ular bilan hamkorlik qilishga intiladi. Tengdoshlar yetakchilarga taqlid qilishadi, chunki ular yetakchilarga hasad qilishadi va shuning uchun taqlid ob'ektini idealizatsiya qilishadi. Yetakchi bolalarning o'zlari o'zlarining imtiyozli mavqeini, boshqa bolalardan ustunligini juda yaxshi his qilishadi, bu ularga tengdoshlariga nisbatan ustunligiga ishonch beradi.

Hukmronlik, bo'ysunish kabi, ijobiy yoki salbiy bo'lishi mumkin. Ijobiy ustunlik tengdoshlarga nisbatan do'stona munosabat, yordam berish qobiliyati, qo'shma vazifani bajarishda - maqtash, qo'llab-quvvatlash, agar o'rtog'ida biror qiyinchilik bo'lsa, tushuntirish bilan tavsiflanadi; ushbu guruhning bolalari tashkiliy qobiliyatlarini juda aniq ifoda etadilar. Salbiy hukmronlik bilan ajralib turadigan bolalar ayyorlik, janjal, tajovuzkorlikning namoyon bo'lishi, har qanday holatda ham o'z talablarini bajarishga majbur qilish, boshqa bolalarni bo'ysundirish istagi bilan ajralib turadi.

Ijobiy bo'ysunishni ko'rsatadigan bolalar itoatkor, rozi bo'lishga tayyor, tengdoshlariga nisbatan ishonchli munosabat bilan ajralib turadi, agar ularning yutuqlari sezilsa va tan olinsa, ular juda rag'batlantiriladi. Salbiy bo'ysunish tengdoshlariga nisbatan salbiy munosabat bilan tavsiflanadi, ammo nizoni ziddiyatli hal qilmasdan, teginish, muvofiqlik, uyatchanlik.

Bolalar o'rtasidagi munosabatlarni o'rganib, tadqiqotchi A. S. Zalujniy vaziyatli (yetakchi-intellektual, yetakchi-tashkilotchi, hissiy yetakchi va boshqalar) va doimiylarga bo'lingan rahbarlarning

tipologiyasini aniqladi. Ba'zi bolalar "tabiatan" yetakchilikka qodir emas, haqiqatdan yiroq, har bir bola tegishli sharoitlarda yetakchi bo'lishi mumkin, degan umumiy fikr, endi bitta, keyingi daqiqada va boshqalar. Boshqacha qilib aytganda, guruh hayotining turli xil o'ziga xos holatlarida, hech bo'lmaganda bitta sifatda boshqalardan ustun bo'lgan guruhning alohida a'zolari ajralib turadi, ammo bu sifat ma'lum bir vaziyatda zarur bo'lganligi sababli, unga ega bo'lgan kishi yetakchiga aylanadi.

Shunday qilib, yetakchining paydo bo'lishi-bu joy, vaqt va sharoitlarning natijasidir, bunda odam ma'lum bir vaziyat uchun zarur bo'lgan fazilatlarini namoyon qilishi kerak, natijada natija guruh kutganlariga mos keladi. Rahbar faoliyatining muvaffaqiyatini baholashda uning obyektiv natijasi emas, balki boshqa bolalar tomonidan ushbu muvaffaqiyatni tan olish muhimdir.

Xulosa qilib aytganda maktabgacha yoshdagi bolalarda liderlik xususiyatlarini rivojlantirish uchun bugunda kunda mamlakatimizda barcha sharoitlar yaratilgan. Buni O'zbekiston Respublikasi "Yoshlarga oid davlat siyosati to'g'risda"gi qonuni, "Ta'lim to'g'risda"gi qonunlarda oz aksini topganligida ko'rishimiz mumkin. Ushbu normalarni amaliyotga tatbiq etish maktabgacha yoshdagi bolalarda liderlik xususiyatlarini namoyon bo'lishida muhim rol o'ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. O'zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan davlat talablari Ro'yxatdan o'tish. 03.07.2018 yildagi 3032-son.
2. Икрамов Р.А., Хожиев Р.Б. (2020). Воспитание гармонично развитого поколения является приоритетом государственной молодежной политики. Вестник науки и образования. № 14 (92). Часть 1. С. 88-90.
3. Лидерство у детей дошкольного возраста. | статья (средняя группа): | образовательная социальная сеть (nsportal.ru)
4. Anvarovna, Sultonova Nurxon. "МАКТАБГАЧА ТА'ЛИМ ТASHKILOTLARIDA INNOVATSION PEDAGOGIK TEXNOLOGIYALAR ASOSIDA LOYIHALASHTIRISHNING AFZALLIKLARI (TRIZ TEXNOLOGIYALARI)." " ONLINE-CONFERENCES" PLATFORM. 2023.
5. Anvarovna, Sultonova Nurxon. "O'QUVCHILARDA XULQ-ATVOR SIFATLARINI SHAKLLANTIRISHDA XALQ OG'ZAKI IJODI VOSITALARIDAN FOYDALANISH." *Role of Exact and Natural Sciences During the Renaissance III* (2023): 94-98.
6. Anvarovna, Sultonova Nurxon, and Xalkuziyeva Dilnoza Baxodirovna. "PROBLEMS OF WORKING WITH PARENTS OF CHILDREN NOT INVOLVED IN PRESCHOOL EDUCATIONAL ORGANIZATIONS." *International Journal of Early Childhood Special Education* 15.1
7. Anvarovna, Sultonova Nurxon. "Some Aspects of the Maria Montessori Method in the Education of Preschool Children." *INTERNATIONAL JOURNAL OF INCLUSIVE AND SUSTAINABLE EDUCATION* 1.6 (2022): 169-173. (2023).
8. Bakhodirovna, Halkuziyeva Dilnoza. "Personality-Oriented Education in the Development of Creative Activities of Future Educators." *American Journal of Language, Literacy and Learning in STEM Education* (2993-2769) 1.8 (2023): 432-435.
9. Султонова, Нурхон Анваровна. "Теоретические основы подготовки детей в современных условиях к социальной жизни в семье." *Scientific progress* 1.6 (2021): 631-635.
10. Султонова, Нурхон. "ОРГАНИЗАЦИЯ ИГРОВОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ДОШКОЛЬНИКОВ В РАЗВИВАЮЩИХ ЦЕНТРАХ." *Interpretation and researches* 1.1 (2023).
11. F.Qodirova Maktabgacha pedagogika-Toshkent 2019 yil

12. K.Turaev Yoshlarda liderlik qobiliyatini rivojlantirish. Yangilanayotgan jamiyatda yoshlarning ijtimoiy faolligi: muammo va yechimlar. Respublika ilmiy-amaliy konferensiyasi maqolalar to'plami. -T. 2020. 14-b.